

Despre autor

Nicolae Rusu s-a născut la 26 februarie 1948 în satul Risipeni, raionul Făleşti, județul Bălți. Este prozator, dramaturg și eseist. A absolvit Facultatea de Economie a Institutului Politehnic din Chișinău (1970), precum și Institutul de Literatură „M. Gorki” din Moscova (1985). Din 1987 este director al Fondului Literar al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova. A debutat, în 1978, cu un volum de proză scurtă intitulat „Pânzele babei”. De asemenea, a publicat 25 de volume de proză (povestiri și romane), precum și o carte cu piese de teatru și scenete pentru copii. A fost distins cu Premiul Literar Unional „Nikolai Ostrovski” (1986) și cu câteva premii naționale (Premiul Uniunii Scriitorilor din Moldova – 1992, 2000, 2005; Premiul Special al Fundației Soros Moldova – 1994 ș.a.). **Nicolae Rusu** este membru al Uniunii Scriitorilor din R. Moldova (filiala Chișinău) și România, precum și al Centrului PEN Internațional.

Nicolae Rusu

IEȘIREA DIN CLIȘEU

– eseuri, cronici
și impresii de lectură –

NICULESCU

În loc de prefață	5
Perspectiva eminesciană a neamului românesc	7
Povara și osânda orgoliului	14
Magia și savoarea subtextului	40
Canonul criticii revoluționariste	53
Sindromul conștiinței sfâșiate	63
Apetitul de a gândi	69
Eternul timp eminescian	72
Realismul „capitalist” în texte (post)moderne	77
Un antiamezic pentru cei vii	88
Destin halucinant	98
Nedumerire basarabeană	104
Au căzut și vor mai cădea	107
De neamul Șoimăreștilor	112
Altar de închinare	115
Măsură universală a lucrurilor	119
„Am fost așa cum am fost”	124
Basarabia, pușca și Decameronul	128
Un „ABC” – dar pentru fiecare basarabean	133
Arta istorisirii	139
Note de călător cu atitudini	146
Caractere sub vremuri	151
Mirajul perfecțiunii umane	155
Și alte vânzări	163
Roata morii se-nvârtește... ..	168
Maistru, dar și calfă	177
Realitate și simbol	181
Relativitatea singurătății	184
O cometă terestră	188
Olteanul rătăcitor	190
Între spetezele prozei și parantezele poeziei	194
Un milionar imperial	198
Procesul	200
Brazda lui Marin	203
Simplu și frumos	206
Poveste de mâine	209
Creator de lumină	213
Romanul ca un preludiu	217
Încarcerat în cuvânt	222
Cartea unei generații	228
Râde ciob de vază spartă	232
Note despre autori	234

Proiect finanțat

de COPYRO - Societate de Gestiune Colectivă a Drepturilor de Autor

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

RUSU, NICOLAE

Ieșirea din clișeu: eseuri, cronici și impresii de lectură /

Nicolae Rusu. – București: Editura NICULESCU, 2012

Bibliogr.

ISBN 978-973-748-661-5

821.135.1.09

© Editura NICULESCU, 2012

Adresa: Bd. Regiei 6D

060204 – București, România

Comenzi: (+40)21-312.97.82

Fax: (+40)21-312.97.83

E-mail: editura@niculescu.ro

Internet: www.niculescu.ro

Coperta: Carmen Lucaci

Tipărit la
fedprint
1100 g e t i e
TEL: 011 300 0100 FAX: 011 300 0101

ISBN 978-973-748-661-5

Toate drepturile rezervate. Nici o parte a acestei cărți nu poate fi reprodușă sau transmisă sub nici o formă și prin nici un mijloc, electronic sau mecanic, inclusiv prin fotocopiere, înregistrare sau prin orice sistem de stocare și accesare a datelor, fără permisiunea Editurii NICULESCU.

Orice nerespectare a acestor prevederi conduce în mod automat la răspunderea penală față de legile naționale și internaționale privind proprietatea intelectuală.

În loc de prefață

Ideea acestui volum n-a venit dintr-o ambiție de critic literar, pentru că textele prezentate sunt mai degrabă niște impresii de lectură ale unui ahtiat după cărți, acestea fiind, în același timp, și niște comentarii literare ale unor volume care merită să fie citite și de alții.

Selecția notelor de lectură, în eventualitatea includerii lor într-o culegere, a fost făcută după ce regretatul scriitor Ioan Lăcustă, cunoscând o altă interpretare a romanului său „După vânzare”, a remarcat că prozatorii „(...) atunci când citesc cu ochi senin, fără patimă, cărțile de proză ale altora le înțeleg cel mai bine. Le înțeleg în adevărul lor, ceea ce mai nici un critic nu poate face, acesta judecând și operând cu alte instrumente”.

Cărțile lecturate nu au fost alese după vreun criteriu anume, majoritatea dintre ele mi-au ajuns în mână din voia întâmplării, iar pe câteva le-am citit la îndemnul unor colegi și prieteni. Comentariile lor, adunate în acest volum, conform opiniei lui Ioan Lăcustă, țin de un alt fel de interpretare a textelor lecturate.

După cum e bine știut, în domeniul cuvântului artistic există o tendință de ierarhizare a autorilor, fiecare din ei tinzând să se situeze pe primele locuri în scara valorică. Sintagme de genul „scriitor talentat”, „poet național”, „clasic în viață”, „maestru al literaturii” etc. sunt, de regulă, clișeizate și unii autori ajunși la asemenea performanțe își poartă cu mândrie cununa de glorie, chiar și atunci când creațiile lor nu mai corespund clișeului. Același lucru se întâmplă și cu autorii care de la primele cărți sunt plasați în lungul șir de „scriitori provinciali”, „mediocrități”, „pășuniști” sau, și mai rău, „grafomani”. Aceștia aproape că nu mai sunt în stare să iasă din clișeu, reușind rareori doar cei cu ade-vărat înzestrați cu har, însă având neapărat în dotare caractere puternice și foarte multă perseverență. Or, textele de față sunt niște încercări de a face abstracție de clișee, sugerând cititorului că ieșirea din ele nu este pecetluită sau bătută în cuie. Printre volumele vizate aici sunt și creații ale unor poeți, câteva conțin maxime și aforisme, altele sunt semnate de publiciști, dar majoritatea țin, totuși, de arealul prozei. Fiecare dintre

autori se află, firește, într-un anumit fel de clișeu, semnificativă în acest sens fiind ieșirea din el a „clasicului în viață” Ion Druță sau, la celălalt pol, a „scriitorului de provincie” Theodor Codreanu.

Dacă marea majoritate a autorilor reprezintă cohorta literaților de vocație, unul dintre ei nu are nici o tangență cu literatura. Și-a scris unica sa carte dintr-un imbold generat de nedumerire și disperare, toate acestea fiind reflectate chiar și în titlul ei: „Al cui este acest pământ?”. Retorica și dureroasa întrebare aparține unui basarabean cu destinul mutilat de vitregiile istoriei și este un strigăt de revoltă împotriva nedreptății socio-politice, actuală și astăzi, pe care o suportă românii din stânga Prutului, siliți astăzi a vieții într-un stat contrafăcut și separați în continuare de Țara-Mamă.

E lesne de înțeles că volumul de față este doar o tentativă de a pricepe și de a comenta strădaniile unor literați în nobila lor intenție de a-și găsi un rost în acest magnific spectacol de dramă și comedie umană care este viața noastră.

Autorul

Perspectiva eminesciană a neamului românesc (văzută din Basarabia)

Cel care s-a născut om printre românii din preajma Botoșanilor ulterior s-a dovedit a fi, după expresia inspirată a lui Marin Sorescu, sufletul neamului său. Mihai Eminescu însă a fost și a rămas nu doar un suflet obișnuit, ci și unul profet. Darul previziunii i s-a manifestat din fragedă tinerețe, atunci când își dă seama, și precizează în articolul său „*Echilibrul*” (aprilie 1870), că „*legile unui popor, drepturile sale nu pot purcede decât din el însuși*”, apoi mai nuanțează că „*măsurariul civilizațiunei unui popor (...) e: o limbă sonoră și aptă de a exprima prin sunete – noțiuni, prin șir și accent logic – cugete, prin accent etic – simțăminte (...). Afară de aceea, civilizațiunea unui popor constă în deosebire în dezvoltarea acelor aplecări umane în genere care sunt neapărate tuturor oamenilor (...), acele principie care trebuie să constituie fundamentul, directiva a toată viața și a toată activitatea omenească. Cu cât aceste cunoștințe și principie care să le fie tuturor comune sunt mai dezvoltate, cu atâtă poporul respectiv e mai civilizat*”.

Iată de ce, prin harul mistic al previziunilor sale, Eminescu a rămas a fi contemporan cu toate generațiile care s-au succedat până în prezent, dar, cu siguranță, și cu cele viitoare. „*Nici un alt publicist român nu a descris atât de drept și curajos starea națiunii române din anii 1880-1883, dar și viitorul ei, de pildă, cel de astăzi, așa cum a descris-o Eminescu*”, ne atenționează Andrei Vartic în impresionantul eseu „*Timpul lui Eminescu*”, publicat în 2008 și inclus în volumul omonim de la Editura Vicovia din Bacău.

A. Vartic precizează că doar la vârsta de 20-25 de ani Eminescu poetiza genial și despre viteza limită a luminii, mult înaintea lui Einstein, demonstrând în „*Luceafărul*” starea neîntreruptă de fulger, prin care Hyperion „*ajunge acolo unde nu-i hotar, nici ochi spre a cunoaște*”, adică acolo unde nici nu poate fi vorba de vreo formulă sau lege (...), acolo unde eroul nemuritor al lui Eminescu, liber de temporalitate, dar neliber de iubire, zboară purtat de dor „*Pân-piere totul, totul*” spre misticul ce-l soarbe „*asemenea uitării cele oarbe*”, acolo unde „*vremea-ncearcă în zadar din goluri a se naște*”. Sunt niște viziuni pe care

ar fi vrut, ulterior, să le cunoască și Stephen Hawking, autorul teoriei despre Big-Bangul „născut din bulbuci de nimic, adică din goluri”. Autorul eseului mai aduce și dovezi incontestabile care scot în evidență universalitatea geniului eminescian, cele mai importante dintre ele fiind din domeniile metafizicii, politico-moralei și științific. În opinia sa, „*Eminescu este primul om care a vorbit explicit (în „Andrei Mureșan”)*” despre „...*unde de timp ce viitoru-aduce, spre-a le mâna-n trecut*”, noțiune care, fiind pusă în formulă matematică, arată relația dintre amplitudinea undei și frecvența ei, de unde, implicit, și față de energia și puterea acesteia. După ce scoate în evidență aceste elemente ale viitoarei teorii a relativității, autorul mai precizează că „*rezonanțele despre care vorbește Eminescu sunt la ora actuală foarte intens cercetate în cele mai ascunse laboratoare ale marilor puteri ale lumii*”.

Scriind despre problemele cu care se confruntă națiunea română, consolidată în 1859 într-o formațiune statală de tip modern, Eminescu pornea de la principiul că „*popoarele nu sunt produse ale inteligenței, ci ale naturii*”, postulat invocat în august 1876 în articolul „**Influența austriacă asupra românilor din Principate**”. Aventurieri de tot soiul n-au ținut cont de acest adevăr eminescian, încercând să creeze popoare noi în temeiul unor rețete scrise cu cerneală ideologică. Peste 125 de ani, în 1991, principiul eminescian a demonstrat, triumfător în sine, dar dramatic pentru cei aflați de secole în creuzetul sovietic, că ideea creării unui popor sovietic s-a dovedit a fi un eșec lamentabil. Atunci, însă, când tânărul stat român se afla între două imperii hrăpărețe – Rusia și Austro-Ungaria – Eminescu scria, profetic, în acest articol că „*nu dreptul public, ci păstrarea naționalității noastre e lucrul de căpătâi pentru noi (...). Altfel am avea a alege între domnia austriacă și cea rusească. Sub cea dintâi moșiile ar fi cumpărate de societăți de capitaliști (...), iar nația redusă la proletariat (...). În cazul al doilea un ucaz ar șterge limba din biserică și stat, țăranul ar trăi mai bine, însă sub condiția ca să se rusifice; care din noi cum ar scrie, acolo i-ar îngheța mucu condeiului; iară cei mai curajoși ar mări pohodul na Sibir, fără judecată, prin ordin administrativ – administrativnâm poreadcom*”. Evident, Eminescu era informat despre starea românilor din Basarabia, aflați de 64 de ani sub ocupația țaristă, dar grație harului premoniției cu care fusese înzestrat a prevăzut masivele deportări în Siberia ale românilor basarabeni din 1941, 1949, 1953, ca pedeapsă pentru faptul că, dezertând din „închisoarea popoarelor”, au revenit acasă, la Țara-Mamă. Doar pentru 22 de ani.

Astăzi, în actuala epocă de la începutul mileniului trei, când există o anumită ordine în configurația statelor europene, situație consfințită de acorduri și tratate internaționale, concepțiile lui Eminescu despre asemenea noțiuni ca stat, națiune, popor sunt mai mult decât actuale. În articolul „**Idealul unității politice a românilor**” (publicat în noiembrie 1876), el scrie că „*(...) idealul unității politice a românilor, restabilirea regatului lui Decebal prefăcut în Dacie traiană, se ține de domeniul teoriilor ieftine, ca și republica universală și pacea eternă*”. Eminescu este conștient că recroirea frontierelor după niște criterii istorice este o utopie și precizează că „*idealul românilor din toate părțile Daciei lui Traian este menținerea unității reale a limbii strămoșești și a bisericii naționale (...), iar ceea ce voiesc românii să aibă e libertatea spiritului și conștiinței lor în deplinul înțeles al cuvântului*”. Aducând exemple despre diferite atitudini ale unui popor față de altul, Eminescu menționează că „*niciun neam pe fața pământului nu are mai mult drept să ceară respectarea sa decât tocmai românul, pentru că nimeni nu este mai tolerant decât dânsul*”. În schimb, atitudinea altora față de toleranța românilor este departe de a fi reciprocă. Basarabeni pot aduce, în acest sens, mii și milioane de exemple care demonstrează că atitudinea șovină a popoarelor dominatoare țintește în primul rând în spiritul și conștiința de neam ale celor dominați. Acest reflex este atât de puternic la ruși, încât chiar și după două decenii de când fosta Basarabie a devenit o nefirească și contrafăcută formațiune statală, răstimp în care numărul etnicilor ruși a scăzut între Nistru și Prut până la 6%, limba rusă încă mai domină spațiul public, în special pe cel urban, iar prin posturile de radio și TV, chiar și pe cel rural. Cetățenii Republicii Moldova de etnie rusă, deși studiază în școli limba română, în relațiile cotidiene își impun insolent doar limba lor. Românii basarabeni care le cunosc limba, toleranți din fire, după cum a și remarcat Eminescu, cedează de fiecare dată, iar în cazul în care n-o cunosc, dialogul se produce în două limbi – unul insistă în limba sa, iar celălalt reacționează cum poate. În același articol, Eminescu amintește cu o nuanță de sarcasm și amărăciune de starea românilor bucovineni aflați sub stăpânire austriacă: „*După câte se vorbesc prin jurnale, Austria pare a avea o constituție (...) în care se zice: «Fiecare biserică recunoscută de stat are dreptul de a-și exercita cultul după credința ei, a-și conduce școlile sale (...)*». Și într-adevăr, acest articol se și aplică – pentru lipoveni și evrei, pentru români – nu. De douăzeci și șase de ani românii bucovineni se plimbă de la Ana la

Caiafa, pe la înaltele scaune, cum zic ei, pentru a putea exercita un drept garantat de constituție și de 26 ani umblă în zadar”.

Știind că limba și credința sunt nu doar „*măsurariul civilizațiunei unui popor*”, ci și cei doi titani pe care se sprijină temelia acelui popor, despre biserica română din ținuturile ocupate de alte etnii Eminescu apreciază importanța deosebită pe care o are pentru românii bucovineni Mitropolia Moldovei și a Sucevei, precizând că ea „*e ab antiquo suverană, neatârnată de nicio patriarhie*”, ea fiind promotoarea limbii române în biserică și stat și tot ea fiind „*mama neamului românesc*”.

Astăzi, când Mihai Eminescu de 120 de ani s-a născut în eternitate și nu mai este printre noi, când România de doi ani pare să fi scăpat de „protecția” imperiului de la răsărit, acceptând o altă Uniune, de data aceasta nu una sovietică, ci una europeană, la fel de actuale au rămas previziunile incontestabile ale geniului națiunii române. Deși se referă la o altă realitate socială și politică în articolul „**Introducerea unei civilizații pripite**”, publicat în decembrie 1877, Eminescu atenționează că „*o casă veche de piatră, dar cam strâmtă, e totuși mai bună pentru vreme de iarnă și pentru nevoi decât un palat de hârtie franțuzească*”. Fiind în domeniul politicii românești un adept și un apărător al curentului conservator, Eminescu avertizează clasa politică de atunci (dar și pe cea de astăzi, valabilă de altfel pentru toate timpurile) să nu copieze orbește ceea ce în alte țări se consideră un etalon și un model al perfecțiunii. O fi poate pentru poporul respectiv o performanță într-un domeniu, dar ea este doar a lui, mai ales dacă este combinată organic cu modul de existență spirituală și materială a acestui popor. „*Noi am făcut în statul nostru – exemplifică el – ceea ce se face în școlile noastre. Învățători, cari nu știu nici a scrie bine, dau în mâna copiilor cărți scrise într-o limbă pe cari ei n-o înțeleg și-i pun să învețe filă cu filă lucruri pe cari ei nu și le pot închipui (...). Astfel țăranul dacic, care trecea în cojoc mișos Dunărea înghețată în vremea craiului Decebal, avea mai multă perspectivă de viitor pentru limba și obiceiurile lui și pentru felul lui de a fi decât țăranul lui Vodă Carol, care se reîntoarce la vatra sa și nu mai găsește nimic din felul lui de a fi, ci numai așezăminte franțuzești, negoț jidovesc, industrie austriecească, limbă păsărească și liberali, cari nu muncesc nimic și trăiesc din exploatarea ideilor politice*”.

Tabloul social-politic din acea epocă este, cu unele rectificări ale timpului, identic cu cel din zilele noastre. Eminescu pledează cu insistență pentru „**perspectiva de viitor**” a națiunii române, „**pentru limba**

și obiceiurile ei și pentru felul lui de a fi”. Ca și pe timpul lui Carol, la începuturile statalității națiunii române, când se căuta o cale proprie a dezvoltării social-politice și spirituale, devenind cetățeni ai Uniunii Europene românii circulă astăzi liber pe toate meridianele nu doar ale Europei, ci și ale întregii lumi, din Australia și până-n Canada. Revelând unii dintre ei la vatra strămoșească, având influențe din cultura și obiceiurile altor popoare, bineînțeles că se fac simțite și anumite amprente asupra felului de a fi al propriului popor. Evident, există atât tendința de omogenizare a comerțului, a industriei și a altor aspecte ale activității umane, cât și cea de cosmopolitizare a spiritului, de internaționalizare a naționalului. Se prea poate ca anume din acest motiv națiunea română să rămână divizată în două state românești, pentru a fi mai ușor asimilată de această tendință a globalismului ce caracterizează începutul mileniului trei al actualei civilizații umane. Chiar dacă primul experiment, cel cu crearea în Uniunea Sovietică a unui nou popor, cel sovietic, a eșuat, ideea „satului planetar” admite doar un fel de congregație umană cu o singură stradă principală, cu case de același tip pe o parte și pe alta și, evident, cu cei mai fericiți și mai prosperi locuitori de pe Terra și din toată Galaxia.

Perspectiva de viitor a țăranului dacic „pentru limba și obiceiurile lui și pentru felul lui de a fi” era într-adevăr mai clară și mai profundă și preocuparea lui Eminescu a apărut doar atunci când a înțeles pericolul divizării națiunii române. El își dădea seama perfect cât de importantă este pentru neamul românesc Basarabia, care, atunci când a publicat articolul „**O parte din vatra strămoșilor noștri**” (ianuarie, 1878), era de 66 de ani sub stăpânire rusească. România abia se formase ca stat național, exista doar de două decenii și, aflându-se între două imperii hrăpărete, nu înceta să caute soluții pentru a-și revendica Basarabia și Bucovina, provincii românești luate nu cu sabia, „ci prin fraudă”. Eterna fraudă – consecință a corupției, cariul care distruge esența unei societăți, a unei țări, a unei națiuni. Paradoxal, dar perspectiva eminesciană de reîntregire a națiunii române a rămas și astăzi actuală, deși Basarabia nu mai este stăpânită de fostul imperiu rus, apoi sovietic. De data aceasta lucrurile s-au inversat: dintr-o parte componentă a Uniunii Sovietice Basarabia s-a transformat, din 1991, într-o formațiune statală relativ independentă, în schimb România a devenit, din 2007, o parte componentă a Uniunii Europene. Dacă până nu demult reîntregirea națiunii române depindea de Uniunea Sovietică, de doi ani această problemă poate fi soluționată doar cu acceptul statelor membre ale Uniunii Europene. Altă pălărie,

dar aceeași Marie. În plus, funcționarul public din cele două state românești este excesiv de zelos atunci când ajunge să ia decizii în situații create de instrucțiuni și norme juridice atinse de anumite ambiguități. În pofida faptului că în perioada interbelică în relațiile dintre românii din dreapta Prutului și basarabeni au fost comise diverse excese de comportament interuman, actualii funcționari publici calcă pe aceeași greblă. Diriguți de anumite complexe, atât unii vameși, de exemplu, din dreapta Prutului, cât și din Basarabia, deseori ajung să-i umilească pe cei pentru care trecerea frontierei se transformă în ultima instanță într-un calvar.

De multe ori niște recomandări, doar niște simple recomandări ale UE, devin pentru unii funcționari publici zeloși din România o punte pe care oricum o pot trece doar cei care acceptă orice compromis. Astfel, pentru a obține viză de intrare în România, deci și în UE, la Consulatul României din Chișinău de câteva luni încoace s-a lansat un zvon că solicitantul de viză este obligat să anexeze la dosar și o dovadă – card bancar sau extrasul de la contul personal – că deține nu mai puțin de 500 de euro. Pentru mulți basarabeni, mai ales pentru cei de la țară, această sumă este egală cu câștigul lor anual, în cazul în care-l au, și această veste a fost interpretată ca o acțiune discriminatorie a României față de basarabeni. I-a mai calmat pe oameni declarația ministrului de externe al României, care a calificat acest zvon drept o „manipulare de prost gust”, dar ajungând la Consulat unii solicitanți de vize au descoperit cu stupeoare că una declară ministrul, și alta înțelege funcționarul. Pretextând că noua cerință este impusă de UE, funcționarii de la Consulat i-au pus pe mulți în situația să caute pe cineva în stare să le împrumute 500 de euro, ca să-i depună la bancă, să-și scoată apoi o copie a contului pentru a o prezenta la Consulat, după care să anuleze contul și să restituie banii celui de la care s-au împrumutat. În acest caz concret, zelosul funcționar public a ales să interpreteze o simplă recomandare a UE ca pe o cerință obligatorie. De ce? Pentru că această ambiguitate e mai convenabilă pentru unii dintre ei, iar în anumite situații, și profitabilă.

Probabil și din aceste considerente reîntregirea națiunii române, așteptată din 1991 încoace, a fost ratată. Vina cea mare, evident, o poartă însă clasa politică, atât dintr-un stat românesc, cât și din altul, acea clasă despre ai cărei reprezentanți Eminescu a punctat cu toată precizia că „nu muncesc nimic și trăiesc din exploatarea ideilor politice”, idei care nu au nici măcar tangențial puncte comune cu interesul național al românilor.

Rămâne speranța că cel puțin generațiile viitoare vor avea altă atitudine față de perspectiva eminesciană a națiunii române și, pornind de la afirmația lui Eminescu, spusă și publicată în iulie 1881, și anume că „*geniul neamului românesc e o carte cu șapte peceti pentru generația dominantă*”, ele vor reuși să decodifice pecetile acestei cărți. Cu siguranță, una dintre ele se află pe articolul „**Misiunea noastră ca stat**”, publicat în noiembrie 1879, în care Eminescu propune „*s-o facem mare pe țărișoara noastră prin roadele muncii noastre și prin mărimea vredniciei noastre, căci de astăzi înainte nimeni nu ne mai jignește în lucrare și, dacă nu putem să ne urmăm în pace dezvoltarea, atunci e bine să știm că nu mai sunt copitele sălbaticilor cote de vrăjmași care strivesc sămânța abia încolțită, ci hula, vrajba și ura ce ne-o facem noi înșine (...), primejdiile, dacă ne amenință, ne amenință din lăuntru*”.

E un sfat pe care l-a auzit, expunându-l în felul său, poeticește, și „fratele lui Eminescu”, cum l-a caracterizat poetul și publicistul Nicolae Dabija pe regretatul Grigore Vieru, cel care a sesizat niște defecte ale românilor, formulându-le ca pe o definiție a celor trei „p” – pâra, pizma și prostia.

Este doar una dintre cele șapte taine din cartea neamului, carte pe care Gr. Vieru o citise doar pe jumătate. Celelalte se află în a doua jumătate a cărții, ea rămânând a fi deschisă pentru băiatul sau fata care se vor naște, adică pentru generațiile ulterioare ale românilor.

BiblioPolis, nr. 1, 2010, Chișinău

Povara și osânda orgoliului

Prin anii când în scopul salvării imperiului sovietic fusese inițiată restructurarea gorbaciovistă, steaua de glorie a lui Ion Druță atinsese cota zenitului. Numele lui era pe buzele tuturor, scriitorul devenise un fel de apostol al deșteptării naționale a moldovenilor din U.R.S.S. În acea stare de euforie care domina societatea basarabeană, pentru toată lumea devenise o normalitate să se vorbească despre I. Druță ca despre un „clasic în viață al literaturii sovietice socialiste moldovenești”. Evident, modestul „clasic” n-a protestat niciodată, considerând, probabil, această titlatură ca pe un drept pe care-l merită fără nici un fel de rezerve. Au trecut două decenii de-atunci, s-au schimbat hotare între state, au apărut noi mentalități sociale care au modificat numeroase destine umane, am ajuns în alt mileniu și în altă epocă, cea a internetizării și a globalizării, peste domeniul literaturii a trecut ca o furtună năbădăioasă curentul post-modernist, iar I. Druță refuză să iasă din dulcea euforie de până la destrămarea imperiului sovietic, complăcându-se în rolul insului iremediabil turmentat de faima de „clasic în viață” și, mai apoi, de „patriarh al neamului moldovenesc”. E cu puțință oare să mai coboare vreodată din piscul acestei efemere glorie literare? Oricât ar părea de neverosimil, I. Druță știe să răspundă și la o asemenea hamletiană întrebare. Într-un interviu realizat de ziaristul și poetul Mihai Morăraș în „Literatura și arta” (nr. 14, din 8 aprilie 2004), cu ocazia oficializării monumentului „Badea Mior” (în concepția lui I. Druță) sau a „Lumânării Recunoștinței” (în concepția guvernării comuniste, cea care a finanțat proiectul), el este întrebat despre supărarea sa față de Uniunea Scriitorilor de la Chișinău și dacă există vreo șansă de „împăcare creștinească” între cele două părți. I. Druță răspunde în stilul său „metaforic” prin gura altui scriitor, originar din Basarabia, dar stabilit la Moscova mult mai înaintea acestuia: „Odată, la Moscova, poetul Kiril Kovaldji, fiind întrebat de unde vin neînțelegerile între comunitatea scriitorilor și Druță, spunea că, dacă am prezenta totul în formă de scară, apoi scara are primul fusc, are al doilea fusc, dar următoarele (...) – până la cel de al șaptelea – nu există, iar pe cel de al șaptelea șede Druță. Toată lumea se irită – ce s-a cățarat el acolo? Ei de urcat nu pot, n-au pe ce pune piciorul, iar Druță

de coborât **nu vrea să coboare** (s.n.). Asta e toată problema!” Pentru un cititor atent, acest interviu dezvăluie destul de multe aspecte ale „fenomenului Druță”, răspunzând la unele nedumeriri generate de comportamentul oarecum bizar și contradictoriu al „clasicului în viață”.

Deci, cocoțat tocmai pe al șaptelea fusc (evident, grație talentului, ne sugerează el printre rânduri), I. Druță nu dorește să coboare în cohorta celor bicisnici care, în raport cu el, abia dacă pot urca până la al doilea. Bine, și cât poți să stai acolo, sus, în al șaptelea cer al unei iluzorii glorie literare? Firește, riști să te găsească niște ameteți și să cazi rău de tot. Și „clasicul” decide, totuși, să coboare, dar... din „căruța națiunii române”. Îmbracă toga de apostol al „neamului moldovenesc”, înhămându-se la umbra unei cotigi care se vrea a fi o altă căruță – cea a „națiunii moldave”.

Acest aspect al „fenomenului Druță” a fost diagnosticat și de poeta Lucreția Bârlădeanu în cartea ei „Secolul nomazilor” (Ed. „Epigraf”, Chișinău, 2006), care inserează și capitolul „Ion Druță – o emblemă a moldovenismului”. După lectura acestui text, oricine își poate da seama care a fost generatorul înălțării (tocmai pe al șaptelea fusc), dar și al căderii lui I. Druță din „căruța națiunii” (dacă e să folosim plastica lui expresie).

De la primele sale probe literare, I. Druță își dădea perfect seama că în U.R.S.S., dacă ești dăruit cu har și-l mai și catalizezi cu multă ambiție, încălecarea mînzului neoașismului reprezintă calea cea mai scurtă spre piscurile gloriei literare. Pentru a avea însă siguranța că va ajunge acolo, căluțul național (care, ca orice patruped sortit călăritului, ajunge într-o bună zi, dacă nu-și pierde pe undeva copitele, să se transforme într-o mârtoagă) urma să fie schimbat cu vehiculul blindat al limbii ruse în care merită să scrii, vorba poetului, doar pentru faptul că a vorbit-o și Lenin. Ulterior, I. Druță nu se sinchisește să declare că și limba rusă este pentru el maternă, astfel, precum mielul blând care suge la două oi, și „blândul” nostru scriitor „național” se căpătuiește cu două mame, de parcă ar vrea să ne sugereze că e scriitor... binațional. Iar activitatea sa ulterioară de deputat al poporului în parlamentul sovietic demonstrează fără drept de apel că I. Druță nu a dorit niciodată destrămarea imperiului sovietic. Statutul său de „patriarh al literaturii moldovenești”, evident, doar în cadrul U.R.S.S., titlu pe care reușește să-l câștige, ajunsese în mare pericol. Nu întâmplător devenise unul dintre sfetnicii de taină ai lui Gorbaciov, distanțându-se fățiș în problema „Pactului Ribbentrop-Molotov” de grupul deputaților din Țările Baltice.

Lucrăția Bărlădeanu, în cartea citată, merge și mai departe, întrebându-se retoric: „Să fi fost oare cooptat de KGB?”. Ea face referire la modelul după care s-a produs în acea perioadă travestirea din disident în colaborator al poliției secrete a poetului rus E. Evtușenko. Cazul acestuia este descris în cunoștință de cauză de Pavel Sudoplatov și Anatol Sudoplatov în cartea lor „Missions spéciales” (Ed. Seuil, Paris, 1994): „Sfătuit de soția acestuia (a lui E. Evtușenko, n.n.), Emma, care colabora deja cu kaghebeul, urma să stabilească între poliția secretă și poet raporturi de prietenie și încredere, măgulindu-l mereu cu laude de felul că este un poet dintre cei mai talentați, că este cel mai bun fiu al Rusiei etc... Astfel, Evtușenko ajunsese atât de bun prieten cu Înalta Instituție (...), încât denunța și când nu i se cerea, de preferință, pe criticii și confrății care exprimaseră rezerve asupra poeziei sale” (p. 95). Orgoliul omului e un mare generator și făuritor de destin, dar tot el este și cel care îl distruge și-l schimonosește, dacă omul nu are măsură.

Excesiv de orgolios, precum colegul său rus E. Evtușenko, scriitorul nostru „binațional” își dădea perfect seama că, „așezat alături de marii creatori români contemporani, valoarea sa ar fi pălit considerabil” (p. 98), adică în cadrul general al literaturii române cel de-al șaptelea fuscel al literaturii sovietice moldovenești abia dacă ar fi trecut de jumătatea scării. Metaforic vorbind, autoarea crede că I. Druță „rămâne Marele Bucătar al unui singur fel de mâncare: adică cel de care nu prea te sature, dar care nici nu te lasă să crați de foame”. Ea mai presupune că „obsesia lui Druță pentru Badea Mior ascunde și un interes financiar foarte clar al scriitorului, iar privitor la obsedanta lui idee de a-l immortaliza printr-un monument pe Poetul Anonim, presupusul autor al baladei „Miorița”, Lucrăția Bărlădeanu se întreabă retoric: „Cum poți să ridici un monument aerului pe care-l respiri?”

Este interesantă și neobișnuită într-un fel poziția autoarei față de comentariul literar al narațiunii „Povestea furnicii”, lucrare prezentă de mai bine de patru decenii în manualele școlare ale elevilor basarabeni. Fiind profesoară de limba și literatura moldovenească, precum era scris în diploma ei de studii superioare, poeta comenta povestirea așa cum i se cerea, fără să se dumerească de falsa idee a „îndobitocirii prin muncă” lansată de o „suită de personaje bonome, fals-înțelepte, care-și văd suprema chemare în muncă fizică dusă până la epuizare”. Iată cum își încheie I. Druță „Povestea”: „Nu știu pentru ce i-a trebuit furnicii coaja ceea de răsărită și ce a avut de gând să facă dintr-însa (...). Poate a ajuns

furnica acasă, poate s-a pierdut undeva la mijlocul miriștii. Oricum, însă, chiar dacă s-a pierdut, avuse și ea în viață o mică poveste a ei – vasăzică trăise”. Cu alte cuvinte, în subtext se lansează ideea că acesta-i sensul vieții unui om – să muncești ca un robot, fără să întrebi ce rost are și pentru ce te consumi, să opintești în ham, cu ochii legați și resemnat ca dobitocul care învârte până la epuizare piatra de răsniță.

Revenind la ipoteza autoarei despre o eventuală colaborare a lui I. Druță cu poliția politică a fostului imperiu sovietic și a actualei Rusii, e greu să afirmi ceva până nu ai probe incontestabile, deși abia nu demult francezii au descoperit, după 150 de ani, că Benjamin Constant și Alfred de Vigny au fost colaboratori ai poliției. Adevărul oricum va ieși cândva la suprafață. Numai câte semne de întrebare și diverse presupuneri generează celebrul discurs al lui I. Druță „Cine a stins lumina la români”, difuzat la postul de radio „Europa Liberă” cu trei săptămâni înainte de declanșarea evenimentelor sângeroase din decembrie 1989 la Timișoara, apoi și în celelalte orașe ale României.

Pomenind în acel discurs despre curajul basarabenilor care se treziseră din „somniașul cel de moarte” și umpluseră Piața Marii Adunări Naționale, manifestând pașnic, fără violență și sânge, în fața nomenclaturii comuniste, I. Druță le sugerează și celor din dreapta Prutului să fie mai curajoși, să le urmeze exemplul: „(...) Vede cu ochii săi ce se face la vecin, își dă prea bine seama că aceasta este calea pe care ar trebui s-o ia, s-o străbată, dar... nu se încumetă. Nu îndrăznește. I-i frică. Nu poate.” Este o instigare directă la răzvrătire, pentru schimbarea stării de lucruri care oricum avea să se întâmple, dar fără a trage român în român, fără a curge sânge. Pentru acutizarea frustrării românilor, el atribuie problema identității naționale a românilor din Basarabia sovietică asupra întregii Români: „(...) De ce o țară frumoasă, un popor mândru și trudit se duc, se șterg ei înșiși de pe harta civilizației, din istoria neamurilor? Stingerea conștiinței naționale (ceea ce era caracteristic doar pentru basarabeni și nu pentru românii din Țară, pentru că dictatorul N. Ceaușescu avea păcatele sale, dar acest aspect îl exploata destul de laborios, n.a.), iată marea problemă a plaiului mioritic. Cine, cum și în ce fel a stins lumina neamului?” Analiza acestui text de către anumiți specialiști, acum, după aproape două decenii, ar ajuta să dispară unele enigme ale acelei perioade tulburi din istoria României, și nu numai a ei.

În finalul discursului, I. Druță îi îndeamnă pe români „să închidă bine ușa și să rostească Tatăl Nostru cel Ceresc! (...) Fără preot și fără

partid. Fără compromisuri. (...) Dar unde sunt garanțiile că după asta se va schimba ceva spre bine și la noi? Fost-am necuvânt și neglas am fost, zice psalmul, dar iată că într-o zi m-am trezit și gura îmi era numai pară (s.a.) și cuvântul îmi era numai foc”. Astfel, profetul I. Druță și-a atins scopul: a fost și pară, a fost și foc, a fost sânge și mulți, foarte mulți români, în special tineri, au fost sacrificați doar ca să fie lichidat un rebel dictator care nu se supunea Moscovei.

Evident, creștinul I. Druță își încheie predica sa la „Europa Liberă” cu sacramentală sintagmă „Domnul să ne ajute!” Și Domnul său de la Kremlin, după cum spun mulți analiști ai evenimentelor din decembrie 1989 din România, i-a ascultat ruga.

Ipoteza Lucreției Bârlădeanu și analogia cu E. Evtușenko au tangență cu niște puncte de vedere ale publicistului Constantin Tănase. În cartea sa „Hoții de mituri” (Chișinău, 2004), el pomeneste de „Marele Bucătar”, vorba Lucreției Bârlădeanu, în contextul ideii de „criză identitară” la basarabeni, care „a fost provocată de lipsa miturilor proprii, «moldovenesti», diferite de cele române. Cred că Ion Druță a fost printre primii care a înțeles acest lucru și a simțit nevoia de mituri noi, «fundamentale». El a fost mai deștept decât noi toți atunci când ne-a propus, iar noi l-am aclamat și am strâns bani pentru înălțarea unui monument lui... badea Mior (...), care nu a fost și nu este, cum înclină unii să creadă, rodul unei imaginații bolnave, al unei minți sucite, atinse de boala megalomaniei, ci o subtilă diversiune ideologică și politică. Badea Mior a fost creat de comuniști ca «mit fondator» al noului stat și al «nației moldovenești», diferită de cea română”. Nu este exclus că la bucătăria politică din Kremlin, cu multe decenii înainte de destrămarea imperiului sovietic, să fi fost întocmită rețeta creării unei noi „națiuni”, și în rolul de Mare Bucătar fusese angajat nu un oarecare, ci un om de creație, firește, talentat, dar și cu rânză mare, adică excesiv de orgolios. Privind astfel lucrurile, sunt explicabile multe momente „enigmatice” din comportamentul lui I. Druță ca persoană publică. Devine, astfel, clar „curajul” lui de a-l înfrunta pe conducătorul comunist de atunci al R.S.S.M., I.I. Bodiul, și „toleranța” Moscovei în această „dispută” inegală, creându-i-se ușor faima de disident și de „victimă”. Or, se știe, oamenii simpli îi venerază pe mucenici și doar la un semn al acestora îi urmează fără cârtire, orbește. Este explicabil și comportamentul său ca deputat al poporului (moldovenesc, în primul rând, însă și al celui sovietic), când avea o poziție separată față de grupul de deputați moldoveni,

atunci când aceștia, împreună cu colegii lor din Țările Baltice, puneau în discuție teme care nu conveneau conducerii politice a Uniunii Sovietice. Devine clar de ce nu se poate împăca „creștinește” cu colegii săi din Chișinău, aceștia promovând în marea lor majoritate ideea românismului și a reunirii cu Țara. Astăzi, nu mai poate mira pe nimeni faptul că este susținut fervent și adorat de foștii, dar mai ales de actualii guvernanți comuniști de la Chișinău. Aceștia trag împreună cu el la același ham, obsedați de aceeași fundamentalistă idee a „moldovenismului”, generatoare a unui nou popor, a unei noi țări, a unei noi națiuni. Un exemplu concludent în acest sens este și faptul că la începutul anului curent (2007), Compania „Teleradio-Moldova”, care-și zice „publică” și este totalmente subordonată actualei guvernări, a inițiat un ciclu de emisiuni „Mă mândresc că-s moldovean”. Chiar de la primele emisiuni, moderatoarea, o oarecare E. Mațievski, îl citează copios, firește, pe I. Druță, iar printre participanți au fost auzite doar asemenea „unelte” ale puterii comuniste, precum „moldovenii” Valentin Dergacioc (istoric-arheolog), Anatol Dubrovski (alt istoric și cunoscută „coadă de topor”) și Victor Costețchi (rectorul Universității Slavone din Chișinău). Avându-l drept cap de coloană pe I. Druță, aceștia „se mândresc că-s moldoveni” și cred că sunt alții decât românii, că au și o limbă a lor, evident „alta decât cea de dincolo de Prut”, tot ei insistând și asupra ideii că România a ocupat Basarabia în două rânduri – în 1918 și în 1941 –, dar „frații” ruși au avut grijă să-i elibereze și tot așa, întreg tacâmul propagandei ideologice a regimului sovietic. Deseori și I. Druță, deși este foarte abil și prudent în exprimări, își dezvoltă atitudinea sa ostilă față de tot ce e românesc. E ușor de înțeles reacția lui de iritare, când acești „unioniști” încearcă să-i anuleze strădania lui de o viață de a rămâne în istorie cu rol de patriarh al unui nou neam, al unei noi națiuni, iar în calitatea sa de „clasic în viață” el rămânând și ca un creator, adică un fel de Dumnezeu, al „literaturii naționale moldovenești”. Se vede clar acest lucru în același interviu din „Literatura și arta”, din 8 aprilie 2004. Mihai Morăraș menționează necesitatea integrării „în spațiul civilizației moderne europene” și îl întreabă, sugerându-i totodată și răspunsul (care ar fi putut să fie dintr-un singur cuvânt, afirmativ, dar n-a fost să fie): „Pe ce căi să ajungem acolo unde vrem, dacă nu prin Țară?” Șmecher și ironic, I. Druță răspunde ovreiește, adică printr-o altă întrebare: „Care țară?” Morăraș rămâne perplex: „Cum, care țară?! – România!”. În continuare I. Druță nu-și mai poate ascunde adevărata sa